

1. vznik trhovej ekonomiky

- a) v Európe
- b) v USA

a/ Statky ktoré sa produkujú pre vlastnú spotrebu a nie pre trh nazývame naturálnym hospodárstvom. Aristoteles rozlišoval hosp. činnosť, kt. cieľom je uspokojovanie potrieb človeka a činnosť, kt. cieľom je dosahovanie zisku prostredníctvom obchodu alebo úžery. Rozvoj špecializácie práce a jednotlivé predtým sutarktné hospodárstva sa začínajú rozvíjať prostredníctvom výmeny – **trhu**.

Trh sa takto stal miestom, kde proti sebe stoja výroba a spotreba. Hosp. pokrok nahradil naturálne hospodárstvo peňažným – statky sa už nevymieňajú za iné statky, ale za peniaze.

Na voľnom trhu sa nielen pružne menia ceny statkov ale aj veľkosť ponuky, resp. dopytu.

Môžu mať formu:

- a) voľnej súťaže – stav, pri ktorom existuje veľké množstvo malých slobodných, nikým a ničím neobmedzovaných výrobcov a spotrebiteľov. Pritom ani jeden zo súťažiacich nesmie byť taký silný, aby sám mohol podstatne ovplyvňovať ponuku či dopyt.
- b) monopol – možnosť zvyšovať cenu produktu, nemeniť jeho sortiment, resp. kvalitu.

Statky majú úžitkovú hodnotu. Peniaze – ostatok, za kt. sa kupujú iné statky – užitočné veci. Špecializácia – vytvára základ toho, aby každý mohol vyrábať dľa svojich schopností výrobky, kt. môže najlepšie vyrobiť pre rozširujúcu sa oblasť spotreby. Jednotlivé hospodárstva sa začínajú navzájom doplňovať práve v dôsledku rozvoja trhu.

Nevýhody naturálnej výmeny:

- a) nie všetky statky sú dokonale deliteľné
- b) vymieňajúci často nemajú čo vymieňať, lebo nepotrebujú výrobky, kt. jedna či druhá strana vyrobila
- c) počet statkov neustále rastie a so zmenou ich kvality rastie aj počet možných vzájomných výmen

Peňažná výmena – v nej sa výmeny uskutočňujú dľa množstva peňazí, kt. má tá – ktorá osoba k dispozícii. Trh je spojovacím faktorom jednotlivých hospodárstiev.

Kresťanstvo – daj bohu čo je božie, vrchnosti čo patrí vrchnosti – ústup od soc. spravodlivosti. K. Wojtyka – odtajenie inviz. súdov.

Merkantilizmus

- 15. 16. str. predstavoval prvý pokus o vysvetlenie predpokladov a podstaty trhovej ekonomiky. Množstvo drahých kovov – peňazí, predstavoval hlavné meradlo bohatstva i moci tej ktorej krajiny. Ich zdrojom už nebola len vlastná ťažba zlata či striebra v rámci štátu, ale aj rozvíjajúci sa MO a príliv zlata a striebra z Ameriky.
- merkantilisti považovali hromadenie peňazí za dôležitý faktor, kt. oživuje celé hospodárstvo a umožňuje bezporuchové fungovanie jeho trh. mechanizmu. /predstaviteľ T. Mun/

- chrematistika – robenie peňazí peniazmi
- ranný m. – videli bohatstvo v drahých kovoch, peniaze, rozvin. m. rozvoj manufaktúry

Fyziokratizmus

- akcentoval význam poľnohospodárstva pre blahobyt krajiny /F. Quesnay, R. Turgot/
- centrom analýzy sa stala príroda – pôda. Po prvý raz pred trhovou ekonomikou stojí otázka ocenenia pôdy ako výr. faktora, kt. prináša každoročne výnos – rentu.
- členenie spoločnosti na produktívnu a sterilnú triedu

Klasická ekonómia

A. Smith – 1723-1790, dielo „Úvaha o podstate a pôvode bohatstva národov“

- základom jeho teórie trhu je, že všetky ekonomické javy a zákonitosti vyplývajú z prirodzenej povahy človeka, vznikajú samočinne tak, že ľudia sledujú svoj osobný záujem, kt. je hybnou silou celého ekonomického vývoja spoločnosti
- neviditeľná ruka trhu – prirodzený poriadok, kt. sa nastoľuje celkom samočinne a funguje tým dokonalejšie, čím slobodnejšie môžu všetci ľudia sledovať svoje vlastné egoist. záujmy.
- čím slobodnejšia a všeobecnejšia bude konkurencia, tým väčší bude nielen blahobyt jednotlivcov ale i celej spoločnosti.
- štát má plniť iba 3 funkcie (ochraňovať krajinu pred vonkajším nepriateľom, udržiavať spravodlivosť vo vnútri krajiny, budovať a udržiavať také verejné zariadenia, o kt. nemá záujem jednotlivec pretože sa nevuplácajú hoci sú spoločensky dôležité)
- konkurenciou sa postupne vyrovnávajú nielen ponuka a dopyt, ale limituje sa aj zisk, dosahovaný zavedením nových kombinácií výr. faktorov, negatívne dôsledky konkurencie sa majú zmierňovať nielen etickými, ale aj právnymi normami

D. Ricardo /1772-1821/

- kvalitat. teória peňazí – ceny tovarov závisia od množstva obiehajúcich peňazí
- podľa neho za norm. okolností neexistuje nijaký tovar, kt. by sa nejaký dlhší čas dodával presne v takom množstve, ako si to vyžadujú potreby a želania ľudí, preto neexistuje tovar, kt. cena nepodlieha náhodným a dočasným výkyvom. Dôsledkom týchto zmien na trhu sa kapitál alokuje medzi rôzne výrobné odvetvia, po kt. výrobkov je práve dopyt, presne v takom rozsahu, aký je nevyhnutný a nie vo väčšom. S rastom alebo poklesom cien stúpajú zisky nad všeobecnú úroveň, alebo klesajú pod ňu – to stimuluje kapitál k prechodu do toho či onoho výr. odvetvia.
- cenu tovarou musia určovať výr. náklady
- zásada komparatívnych nákladov

b/ Dôležitým medzníkom v ekon. teórii USA bol rok 1776 rokom vydania základného Smithovho diela. Odvtedy sa tu sformovali dve základné skupiny: stúpenci americkej hosp. sústavy a stúpenci ekon. liberalizmu.

- osobnosti – B. Franklin (Pojednanie o podstate a potrebe pap. peňazí)

- A. Hamilton (prispel už k formovaniu sústavy soc.-ekon. názorov, v kt. dominovala podpora národnému priemyslu
- T. Jefferson (zastával agrárny rozvoj USA)
- D. Raymond – jeho koncepcia nár. bohatstva bola spojená s rozvojom priemyslu a zdokonaľovaním vysokých foriem poľnohospodárstva.
- ekon. liberalizmus – odmietajúci protekcionizmus a št. zásahy do ekonomiky (T. Cooper, H. Carey – hosp. krízy, nezamest. a pod. vyhlásil za dôsledok zásahov štátu do ekonomiky
- F. Walker – zákon klesajúcej úrodnosti pôdy, kapitál – výsledok úspor a úrok je len odmenou za zdržanlivosť vlastníka kapitálu
- H. George – o jednotnej pozemkovej dani, pokrok mater. výroby a zväčšovanie bohatstva spoločnosti vedie k rastu biedy širokých mäs, ako dôsledok zvyšovania sa renty.
- inštitucionalizmus – Th. Veblen, J. Commons, W. C. Mitchell, F. D. Roosevelt

1. Statický charakter neoklasickej ekonómie /rakúska, lausanská, cambridgská škola/

Rakúska psychol. škola

- neoklas. ekonómiu charakterizuje jej akcent na hypotetické prostredie v podmienkách tzv. dokonalej konkurencie, v kt. hranicou rozširovania výroby sú len exist. výr. zdroje.
- v 70. rokoch min. stor.
- K. Menger, F. Wieser – rozpracovali metódu ekon. individualizmu, kt. pristúpili k analýze hosp. izolovaného jednotlivca – Robinsona. Dominantnou bola spotreba podmienená psychológiou človeka uspokojujúceho svoju škálu potrieb. Statky da delia v pomere k potrebám na tzv. hosp. a voľné statky. Užitočnosť každého statku klesá s množstvom, kt. má človek na trhu k dispozícii.
- Bohm – Bawerk dokázal, že na trhu sa výmena uskutoční len medzi tými partnermi, kt. sú v cenovom boji najschopnejší, kupujú len tí, čo subjektívne hodnotia kupovaný tovar najvyššie, a predávajú iba tí, čo svoj statok hodnotia najnižšie.
- osobnosti – B. Franklin (Pojednanie o podstate a potrebe pap. peňazí)
- A. Hamilton (prispel už k formovaniu sústavy soc.-ekon. názorov, v kt. dominovala podpora národnému priemyslu
- T. Jefferson (zastával agrárny rozvoj USA)
- D. Raymond – jeho koncepcia nár. bohatstva bola spojená s rozvojom priemyslu a zdokonaľovaním vysokých foriem poľnohospodárstva.
- ekon. liberalizmus – odmietajúci protekcionizmus a št. zásahy do ekonomiky (T. Cooper, H. Carey – hosp. krízy, nezamest. a pod. vyhlásil za dôsledok zásahov štátu do ekonomiky
- F. Walker – zákon klesajúcej úrodnosti pôdy, kapitál – výsledok úspor a úrok je len odmenou za zdržanlivosť vlastníka kapitálu
- H. George – o jednotnej pozemkovej dani, pokrok mater. výroby a zväčšovanie bohatstva spoločnosti vedie k rastu biedy širokých mäs, ako dôsledok zvyšovania sa renty.

Cambridgeská škola

- Marshall /1842-1924/ - pozorovanie fungovania trh. mechanizmu: celú svoju pozornosť obrátil na pôsobenie ponuky a dopytu na cenu, nechápe hodnotu hodnotou dôležitá je cena a cena výhody – predávať nad hodnotu alebo pod hodnotu
- všeob. zákon dopytu – ak cena klesá požadované množstvo rastie, ak cena rastie, dopyt po tovare klesá.
- peň. náklady vysvetľoval ako ceny, kt. musí podnikateľ zaplatiť za urč. ponuku práce a kapitálu, ako predpoklad jeho účasti na ekon. aktivite v trh. ekonomike.
- elasticita

Lausanská škola

M. E. Walras – rozpracoval všeob. ekon. rovnováhy, princíp výmeny je zákl. nástrojom formalizácie ek. javov a procesov. 2 statky si vymieňajú 2 osoby, tak veľkosť dopytu oboch vymieňajúcich po druhom tovare závisí od výmenného pomeru t.j. od ceny vyjadrenej v druhom tovare. Prienik krivky dopytu a ponuky – rovnovážna cena. Ak je užitočnosť funkciou daného množstva tovaru a to rastie, musí klesať jeho hraničná užitočnosť. Na základe rovnováhy výmeny formuloval záver, že základom výmennej hodnoty je hran. užitočnosť, kt. možno merať, tvrdil že teória všeob. rovnováhy spočíva na závislosti 2 trhou: trhu výr. služieb a trhu výrobkov, spoločenské bohatstvo – kapitál a dôchodky, spája vzťah dvoch jednotiek výr. podnikov a domácností.

Podmienkou rovnováhy systému je, že:

- spotrebitelia sa správajú tak, aby maximalizovali svoje uspokojenie
- dopyt a ponuka sa v tom istom čase rovnajú
- ceny hot. výrobkov sa = výr. nákladom

Model dokumentuje suverenitu spotrebiteľa, ale v dokonalej konkurencii, kde sú peniaze ako počítacia jednotka.

1. Dynamický prístup J. A. Schumpetra

rakúsky ekonóm. Jeho teoreticko analytický systém má dynamický základ, objasňuje štrukturálne zmeny trhových ek., cyklické kolísanie ek. ako dôsledok endogénnych faktorov. Sch. zákl. práca "Teórie hosp. vývoja" analyzuje kolobeh hospodárstva. Vychádza z toho, že hosp. subjekt koná na základe empirických údajov, k dispozícii má určité množstvo hosp. statkov, pri určitých potrebách. Ľudia budú regulovať svoje správanie vo vzťahu k statkom tak, že vl. statkami budú realizovať najv. sumu hodnôt. V reálnej ekonomike ekonomická logika víťazí nad technickou-realiz. tech. sa podriaďuje ek. hladiskám. V tovarovom hosp. rozdiel medzi nákladmi a výnosmi predst. zisk, kt. sa v podmienkach rovnováhy hospodárstva = 0.

Sch. konštatuje, že veľká reforma teórie prostredníctvom subj. teórie hodnoty nechala statický charakter učenia nedotknutý, s výnimkou CLARKA - preferoval dynamiku pred statikou v analýze ek. javov. U Sch. môžeme pod vývojom ek. rozumieť len také zmeny kolobehu hosp. života kt. vyvoláva samé hosp., pričom každý konkrétny proces vývoja nakoniec vychádza z predchádzajúcich procesov vývoja. Nové potreby u spotrebiteľov vyvolávajú výrobcovia. Vyrábať-kombinovať veci a sily po novom:

1. nový statok, kt. je spotr. neznámy, resp. statok novej kvality.

2.zaved.novej výr. metódy.

3.otváranie nového trhu.

4.zisk nového zdroja.

Vznikajú často povedľa starých podnikov v nových podnikoch.Sch.dynamická teória hosp.vývoja-dosahovanie stále narušovanej ek.rovnováhy na novom, kalitatívne vyššom stupni-zreálnenie ekonomickej analýzy oxiómov Walrasa:Kap.úverová sústava vyrástla z financovania nových kombinácií-inovácií výroby.Aktivita podnikateľa posudzuje ako"plánovanie proti prúdu", proti rutine a konzervatizmu.Rozlišuje medzi kapitalistom a podnikateľom,ktorý nemá byť kapit.a ziskava svoje fin. prostriedky od bankovo úverovej sústavy.Ide o presun kúpnej sily v rámci aktivity hosp.subjectov.Motiváciou podnikateľ.aktivity je dosiahnutie zisku,ktorá narušuje rovnováhu systému -predst."vlnovitý pohyb" Úlohou ek.teórie nieje odstránenie nerovnováhy, ale rýchle obnovenie rovnováhy vhodnou hosp.politikou.

2. Teórie trhu v podmienkach nedok. konkurencie.

Marsallova analýza dávala podnety na odpútanie sa od imaginárneho sveta dokonalej konkurencie a zohľadnenie reálnych foriem konkurencie, tzv. nedokonalých trhov.Nedokonalá konkurencia sa stala realitou, rôzne formy monopolu dominovali v reálnom svete a odhľovali neudržateľnosť zásad "laissez fair"s exist. všeobecného trhu,kde kupujúci a predávajúci sú rovnocenní.Narastal tlak na utvorenie ochrany spotrebiteľov. Prelomom v dominantnom postavení voľnej konk.bolo dielo angl.ekonóma P. Staffu "The laws of returns under Condition".Východiskom jeho kritiky boli 2tézy teórie voľnej konkurencie:1.)konk.výrobca nemôže ovplyvniť trh.cenu. 2.)musí vyrábať s rastúcim individuálnym nákladom. Jednotný trh sa v reálnom svete rozpadá na rad izolovaných trhov,kde majú jednotlivé firmy izolované postavenie a výhody monopolu. Podľa tradičnej je cena pre podnik daná situáciou na trhu:hranice rastu produkcie v podnikoch sú diktované štruktúrou nákladov,ale dopytom po výrobe. Zvýšenie výroby by malo viesť k zníženiu cien-lenže skúsenosti sú inakšie.Podnik v monopolnom postavení reálnu cenu neznižuje a realizuje monopolne vysoký zisk.Každý podnik má vl.trh.V dokonalej konkurencii dominuje na trhu jedna cena,v ned. konk.má každý podnik vl.Ceny-na sebe nezávislé.Vzniknutá "kritická atmosféra"=>2základné práce"klasické" od Robinsonovej kt.uvádza,že v dokonalej konk.vš.kupujúci reagujú na rozdiely v cene rovnakým spôsobom,čo však nieje pravda.R.poukazuje na situáciu v ktorej niesú splnené predp.dokonalej konkurencie,čím argumentuje v prospech jestvovania ned.konk.kde sú aj mezizóny--->medzi konk.a svetom monopolu,tj. rôzne nedokonalosti.Každý monopolista je obmedzený elasticitou dopytu-substitúcia jedného výrobku iným.Nedokonalá konk.môže mať 2rozl.druhy:

1.)teória oligopolu-konkurencia malého počtu predavačov urč.tovaru,príčom každý ponúka dôležitú časť celkovej ponuky.

2.)analýza konk.medzi vš.výrobcami ľahko diferencovaných tovarov.

Podľa Chamberlina je oligopol všeobecný v každej modernej ek. veľkosť konk.schopnosti každého je dosť veľká na to aby mohol ovplyvniť output,cenu...

Monopolná konk.-každý je predavačom v nejakomunikátnom produkte. Chamberlinova analýza objasňovala : 1.)vš.monopoly sú ohraničené aspoň reálnou konk.

2.)Jednotlivé firmy,môžu mať v určitom čase reálnu,monopolnú silu.

Chamerlin. "všeobecnú"teóriu charakterizuje:

1.)Medzi monopolom a konk.niet priepastného rzdielu

2.)Akcentuje heterogenitu výrobkov ako silu pôsobiacu na trhu

3.)Zaoberá sa oligopolom

4.)Skúma predajnú činnosť podniku z hľadiska necenovej konk.a analyzuje aj iné ciele podn.ako len zisk.

Chamberlin do centra postavil necenovú konkurenciu založenú na modifikácii akosti výrobku.

F. Peroux - súčasnú ekonomiku charakterizuje súhrn zjavných či skrytých vzťahov medzi vládnucimi a ovládanými, pričom nie je dôležitý počet podnikov ani na jednej či druhej strane. Ako vládnucu firmu označujeme tú, kt. v dôsledku rozsahu výroby, či dominujúceho postavenia na trhu má na svojich konkurentov osobitný vplyv. Práve táto firma núti svojou činnosťou ostatné firmy na trhu prispôbovať sa želanému trendu. Súčasná ek. teória opúšťa axiom rovnováhy ekonom. syst. trh. ek. namiesto nej sa obracia pozornosť smerom k nerovnováhe zapríčinennej nefunkčnou autoreguláciou ekonomiky trh. mechanizmom.

Smith - sa domnieval, že v stave konkurencie je predom daná harmónia medzi súkromnými a spoločenskými záujmami: každý v snahe zabezpečiť si osobný blahobyť zabezpečoval svojou aktivitou aj blahobyť spoločnosti.

3. inštitucionalizmus v USA

- zaoberá sa otázkou formovania podmienok trhu a správania sa hosp. subjektov na trhu. Zákl. črty tohto svojrázneho variantu ekonom. analýzy sú:
- akcentovanie fenoménu zmeny a problému kontroly ekonomiky
- výskum kvantitatívneho charakteru
- metodologický pluralizmus

Zákl. stimulom spoločenského vývoja je zmena inštitúcií /inštinktov, zvyklostí, obyčajov/ a od nich závislé správanie sa hosp. subjektov na trhu, ktoré modifikujú ek. inštitúty: vlastníctvo, peniaze, zisk.

- tri formy inštitucionalizmu:1./ sociálno-psychologický

2./sociálno-právny

3./konjunkturálno-štatistický

Th.Veblen - chápe sociálny rozvoj ako teóriu prirodzeného výberu

Sociálno-právny inštitucionalizmus /J.Commonson/ pokladal za základ ek. vývoja spoločnosti právne vzťahy a normy. Ek. inštitúty charakterizoval ako právne kategórie. Vzťahy medzi vlastníckmi kapitálu a pracujúcimi chápal ako právne transakcie rovnoprávných kontrahentov.

Trhové transakcie zahŕňajp 3 momenty:1./konflikt

2./vzáj. pôsobenie

3./riešenie problému

Konjunkturálno-štatistický inštitucionalizmus akceptoval ek. cykly inherentné trhovej ekonomiky, ktoré sa periodicky striedajú. Tieto cykly sa skúmajú ako výkyvy cien na trhu spôsobené ako omyly s odhadom budúcnosti.

W.C.Mitchell - používal na sprac. faktic. údajov zdokonalené štatistic. metódy, cyklus analyzoval ako jav pravidelný, kt. je výslednicou pôsobenia vš. faktorov trh. ek.

F.D.Roosevelt - zaviedol aktívnu fiškálnu politiku a namiesto porovnaného štát. rozpočtu sa začalo uplatňovať HP rozpočtových deficitov.

V USA sa rozšírili v 30. rokoch aj tzv. teórie ľudového kapitalizmu proklamujúce:

- zmeny vo vlastníctve
- zmeny v riadení
- difúzia výhod celému obyv. zo sféry veľkého biznisu
- teória o vyrovnávaní dôchodku S.Kuznetsa

1. Teória Keynesa - revolúcia v makroekonómii, súčasný stav

Hosp.kríza 1929-33 znamenala významný prelom v ekonom. vede, kt. je úzko spojený s učením J.M.Keynesa-Cambridská škola. Najvýz. dielami sú "Koniec laissez fair", "Pojednanie o peniazoch". Pokúsil sa zformulovať novú "všeobecnú" teóriu, kt. s vhodnou hosp. politikou zabezpečila ďalšie fungovanie kapit. trh. ekonomiky. Podľa K. je kapitalizmus "peňažnou" ekonomikou, v kt. peniaze ako uchovateľ hodnôt ovplyvňujú reálne ekonomické procesy. Centrom jeho záujmu sa stáva trh a jeho fungovanie pre zachovanie dynamiky systému. Makro-ekonomické úvahy známe ako "keynesovská revolúcia" predstavovali príchod k reálnemu trhu. K. nadväzoval na svojich ngl. predchodcov, najmä Marshalla a znovu sa prihlásil k "racionálnemu" jadrú merkantilizmu, kt. vyzdvihol ako prínos k štátnickému umeniu zaoberajúcemu sa hosp. systémom ako celku. Kritizoval aj známu Sayovu tézu, že ponuka si vytvára dopyt. Základom jeho teórie je jeho učenie o efektívnom dopyte ako základe pre určenie veľkosti národného dôchodku a zamestnanosti, kt. objem určujú nie robotníci, ale podnikatelia - ich dopyt po práci na trhu práce. Stav zamest. nemožno nechať len na podnikateľoch, ale musí ju prevziať aj štát, napr. zníženie miezd nie je účinným liekom proti nezamest. Základná rovnica K. teórie je $Y=C+S$, Y - národný dôchodok, C - spotreba, S - úspory. Ak $S=I$ - investíciám $\Rightarrow$ ek. je v rovnováhe. K. teória má krátkodobý a statický charakter. Hovoril o svete v kt. panuje "núdza uprostred nadbytku". Poukázal na makroekonomické vzťahy medzi spotrebou, úsporami, investíciami a národným dôchodkom. Spotreba je funk. dôchodku, $C=f(y)$, pomer medzi C/Y = priemerný sklon k spotrebe, kt. ukazuje akú časť dôchodkov spol. spotrebuje a akú usporí. K. vystihol to, že na str. veľkých firiem sa nachádzajú prebytky peňažného kapitálu, kt. nemožno produkt. využiť v prospech rozvoja spoločnosti ako celku. Naznačil problém riešenia, ale problém prebytku kap. zostáva nevyriešený. Nevyriešil ho ani invest. multiplikátor. V skutočnosti však podnet k investovaniu závisí od tzv. hraničnej efektívnosti kapitálu. Zmyslom K. bolo dokázať, že investície sú hlavnou príčinou nerovnováhy a nestability kapit. Trhovej ek., kde sa reálna úroková miera skutočne riadi čisto peňažnými momentmi. Reálna úroková miera má veľký význam v procese fungovania trhových síl a slúži na prekonanie stagflácie, inflácie a stagnácie. trh. ek. K. makroekonomický model

predpokladá, že základnou úlohou štátu je regulovať tzv. sklon k spotrebe, investíciám a preferenciám likvidity a tak regulovať celkovú úroveň spotrebiteľského dopytu, kt. je funkciou dôchodkov a zároveň invest. dopytu, kt. nezávisí od len od rozdelenia dôchodkov na spotrebu a úspory, ale od výšky úrok. miery.

Neokeynsovstvo – predstavuje najmä americkú interpretáciu Keynesovho učenia. Integrálnou súčasťou neok. sa stala aj tzv. Philipsova krivka / vzťah medzi mzdou a nezamestnanosťou /

Postkeynesovstvo – hlavná úloha J. Robinsonová, hľadajú podmienky rovnovážneho stabilného rastu ekonomiky pri plnom využití disponibilných zdrojov, propagujú plnú zamestnanosť na základe prepojenia vhodnej rozpočtovej, peňažnej a úverovej politiky a protiinflačnou dôchodkovou politikou, či výdajmi vlády.

Keynesovská hosp. politika – v súčasnej trh. ek. už nefungujú autom. mechanizmy, že ich absenciu musia vyplniť premyslené zásahy štátu do ekonomiky. Štát teda nemá suplovať trh. mechanizmus, ale zasahovať len tam, kde tento zlyhá a potrebuje určitú pomocnú ruku. Ako hlavné nástroje regulovania tu môžu vystupovať ŠR, resp. širšie ponímanie fungovania peňažnoúverového systému. Dane ako hlavný zdroj príjmu ŠR sú založené na tzv. progresívke, dľa výšky príjmu hosp. subjektu. Štát môže pomocou ŠR podnecovať či spomaľovať podnik. aktivitu – expanzívna HP. Opak reštriktívna politika.

Tradičnou zásadou zostavovania rozpočtu je jeho vyrovnanosť. Keynesovci argumentujú tým, že tzv. deficitné financovanie / ver. invest. / slúži vlastne aj ako faktor blahobytu budúcim generáciám. Rozpočtové regulovanie využíva tézu o vstavaných stabilizátoroch, kt. majú vyrovnávať konjunkt. výkyvy ako proticyklické regulátory – spočíva na funkčnej závislosti medzi vývinom nár. dôchodku a ŠR / progresivita dôch. dane /.

V súčasnosti sa zvyšuje váha tzv. nepriamych št. zásahov / dotácie, subvencie / v záujme zefektívnenia regionálnej či odvetvovej štruktúry.

Súčasnú kapit. trh. ekonomiku sužuje prehľbujúca sa inflácia doprevádzaná stagnáciou ekonomiky, tzv. stagflácia a vysoká úroveň nezamestnanosti, prudký pokles výroby s nárastom inflácie.

2. Charakterizuj HP /fiškálna/ + mixed teória

Fiškálne regulovanie - má podľa keynesovských predpokladov pri štátnom regulovaní významnú úlohu. Je založená na využívaní štátneho rozpočtu. Fiš. resp. rozpočtová politika sa orientuje na regulovanie celkového kúpyschop. dopytu tak, že dopyt jednotlivých hospodáriacich subjekt. a ovplyvňuje dopytom, kt. vytvára, reguluje štát. ŠR plní kvalitatívne novú úlohu, pretože má ovplyvňovať celý spoločenský reprodukčný proces a zabezpečovať tak všeobecné podmienky fungovania ek. systému. ŠR-centralizovaný peňažný fond - predstavuje bilanciu príjmov a výdavkov štátu. Hlavným zdrojom príjmov ŠR sú podnikové a osobné dane (daň zo zisku, majet. a príjmov obyvateľstva) a nepriame dane (daň z obratu resp. daň pridanej hodnoty.) Štát využíva progresivitu zdanenia.

Ak chce štát spomaliť podnikateľskú aktivitu výrobcov, progresívne zdaňuje ich zisk. Platí to aj naopak. Výšku a štruktúru ŠR ovplyvnilo aj to, že príjmovou a výdavkovou časťou prechádzajú rôzne platby na sociálne zabezpečenie. Pri plnení

úloh ktoré má ŠR pri kontrole a regulovaní agreg. dopytu dochádza aj k zmene prístupu týkajúcich sa deficitného financovania. Podľa keynesovcov, štátne výdavky pôsobia multiplikačne a tým vytvárajú nové dôchodky, čím kompenzujú nedostatočný kúpyschopný dopyt súkr. sektora. ŠR sa stal sporným bodom pri posudzovaní stabilizačných účinkov rozp. politiky. Zabudované stabilizátory a diskkrétne programy: - slúžia na regulovanie ŠR. A.) medzi zabud. stab.-mechnizmus zmien v progresivite dôchodkovej dane, kt. zabezpečuje že v období hosp. vzostupu sa odčerpáva rastúca časť dôchodkov obyvateľstva i podnikov a pri poklese výroby na tom istom princípe sa pokles dôchodkov zmierňuje. Ďalším je poisrenie v nezamestnanosti, iné formy poistenia, rôzne oc. dávky a potreby v nezamest. V tomto prípade príjmy a výdavky ŠR zmierňujú výkyvy v kúpyschopnom dopyte. K rozpočtovým stabilizátorom patria subvencie k cenám poľnohosp. výrobkov. a štátny výkup poľnohosp. prebytkov.

B.) Cieľom diskkrétnej-zámernej hosp. politiky je regul. dôchodky obyvateľov pomocou zvyšovania al. znižovania poplatkov za výkony štát. správy. Ich súčasťou sú programy verejných prác, výsadzba lesov..., projekty verejnej zamestnanosti sú fin. menej náročné-zamestn. Robotníkov na dobu napr. 1-ného roka. Cieľom je mobilizovať fin. prostriedky v ŠR, čo sa robí priamymi št. investíciami ==> do štátneho výrobného sektoru, nepriamymi št. invest. ==> dotácie, subvencie, úvery. Monetárna politika: hosp. politika, kt. síce odporúčali keynesovci, ale ju málo využívali, je to peňažná a úverová politika. Podstatou je regulovanie množstva peňazí šírenie alebo obmedzenie úveru, a tak narábali s investíciami. Jej cieľom je ovplyvňovať efektívny dopyt a zamestnanosť. Zvyšuje sa HNP a zamestnanosť. MP-ku uskutočňuje štát centrálnou bankou (CB) tým, že ovplyvňuje ponuku peňazí. CB môže množstvo peňazí a úrok. mieru ovplyvniť tromi nástrojmi: - diskontnou polit. - určovaním a kontrolou minim. bankových rezerv-operáciami na voľnom trhu (ONVT), kt. sú najdôležitejším nástrojom CB-predstavujú nákup a predaj cenných papierov. ONVT majú rozmnožiť, al. zmenšiť peňažnú masu a zdražiť alebo zlacniť úver, čím možno ovplyvniť dopyt po spotrebných predmetoch. Umožňujú veľmi rýchlo a pružne meniť ponuku peňazí a tým aj celkový trend rozvoja ekonomiky. Keynesovská hosp. polit. bola v " 60. r. doplnená o novú koncepciu dlhodobej hospodárskej politiky rastu, kt. dostala názov-nová ekonómia bola produktom Samuelsonovej neoklasickej syntézy. Orientovala sa aj na stranu ponuky.

Mixed economy - zmiešaná ekonomika, niet ekonomiky do kt. štát nezasahuje

8. Klasický liberalizmus v priereze do Hayeka a Friedmana /nemecký neoliberalizmus/

Renesancia liberalizmu bola výrazom prehlbujúcej sa krízy keynesovstva na prelome 20. str. a nadväzoval na svoje predtým dominantné postavenie v ekon. teórii. Podstata liberalizmu spočívajúceho na súkromnom vlastníctve výr. prostriedkov a trh. mechanizme má svoje korene vo vzniku trh. ekonomiky.

Liberalizmus sa najviac rozvinul v Nemecku. Medzi liberálmi 20. stor. často nazývanými aj neoliberalmi sú: W. Eucken, W. Röpke, F. von Hayek, L. von Mises, G. Haberler, L. Erhard.

W. Eucken sformuloval učenie o tzv. ideálnych typoch „hosp. systémov“ reálne hospodárstvo sa vyvíja dľa princípov slobody konkurencie, či príkazov zo strany štátu, pričom aproximácia k realite trh. ekonomík ukázala, že v praxi sa realizujú oba princípy v určitých kombináciách. Makroekonomická rovnováha sa môže dosahovať len prostredníctvom pôsobenia trhového mechanizmu: v hospodárstve centálne riadenom, kde neexistuje ekonomický kalkulus, musí centrum regulovať ekonomiku príkazmi. V súčasnom období proti keynesovstvu stoja dva základné typy hospodárskej aktivity spočívajúcej na liberálnych základoch: ide o tzv. sociálne trhové hospodárstvo v SRN, resp. o neokonzervatizmus /reganomiku/ v USA.

Sociálno-trhové hospodárstvo malo do určitej miery nahradiť pojem kapitalizmus, ktorý nezvládol riešenie sociálnych otázok v podmienkach druhej polovice 20. st. Podstatu modelu soc.-trh. hosp. tvoria:

- nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva
- obmedzené funkcie štátu v ekonomike
- ekonomická samostatnosť podnikov
- konkurencia bez vplyvu monopolov
- spoločenská zodpovednosť podnikateľskej sféry za rozvoj ekonomiky
- stabilita peňažného obehu s voľnou tvorbou cien

Liberáli sú si vedomí negatívnych dopadov monopolov na ekonomiku a preto ich aktivitu má sledovať a kontrolovať spoločnosť. Úlohu štátu akceptujú dnes aj liberálni ekonómovia v tom zmysle, že štát má utvárať podmienky pre fungovanie trhových síl, štát má určovať zákl. ekonomické proporcie a tempo hospodárskeho rastu a prihliadať na „správodlivé“ rozdeľovanie.

Konzervatizmus – V teoretickej rovine liberálne názory rozvíjali najmä predstavitelia tzv. neorakúskej školy: L. von Mises a F. von Hayek, ktorí v USA rozpracovali „európske“ myšlienky liberalizmu.

- zásahy štátu do ekonomiky sú základom makroekonomiky súčasných trhových ekonomík. V pozadí Misesových názorov sa prejavuje „neviditeľná ruka“ A. Smitha a jeho charakteristika ľudského správania sa, na pozadí minulých skúseností. Odmietal administratívno-byrokratický model hospodárstva, v ktorom vládne iracionalita a nehospodárnosť. F. von Hayek patrí popri M. Friedmannovi k vedúcim osobnostiam liberálnej ekonómie, jeho renomé zvýraznilo dielo: „The Road to Serfdom“.

Makroerovnováhu zapríčiňujú peniaze, resp. ich nadmerná emisia, nepodložená zdravou úverovo-peňažnou politikou štátu. Existujúce sociálno-ekonomické problémy chcel Hayek riešiť tzv. neutrálnymi peniazmi. Hayek bol jedným z najväčších kritikov a odporcov J. M. Keynesa.

Neokonzervatizmus – M. Friedman /tzv. Chicagská škola/ - duchovný otec tzv. neokonzervatizmu /reganomiky/, rozvinutej v 70-tych a 80-tych rokoch v USA. Pozadím tohto „nového prúdu“ v ekonómii bola kríza keynesovstva pri riešení stagflácie a narastajúcej nezamestnanosti. Štátny rozpočet s rastúcim nevyrovnaným saldóm, relatívne vysoké daňové zaťaženie amerického obyvateľstva, zlé zdravotníctvo a kolstvo a pod. utvárali podmienky pre „obrat“ v teórii i hosp. politike.

Nástup neokonzervatizmu bol umocnený nástupom druhej etapy vedeckotechnickej revolúcie.

Pre neokonzervatívnu HP sú typické tieto črty:

- redukcia št. zásahov do eko.
- redukcia sociálnych programov
- zníženie zahr. sadzieb dôchodkovej politiky
- zrušenie št. garancie minim. miezd a ochrany spotrebiteľov
- postup. zníž. deficitu št. rozpočtu

Stručná char. monetarizmu spočíva v tom, že sa akceptuje význam peňazí a peňažnej politiky v hosp. procesoch. V pozadí sú princípy tzv. kvantitatívnej teórie peňazí, t.j. zvyš. peňazí v obehu ročne cca. o 3-5 % vo vzťahu k rastu HNP. Podľa M. Friedmanna je trhový mechanizmus schopný obnoviť narušenú rovnovahu automaticky. Významná úloha sa pripisuje dopytu po peniazoch, podmieneného: veľkosťou bohatstva a jeho zmien, resp. od rozdelenia bohatstva na tzv. fyzický a ľudský kapitál.

Friedman 1/trh zlyháva, 2/ štát chráni zákazníkov, aby predajcovia sa spojili a určili spoločnú cenu, štát má zasahovať do ekonomiky, nie až vtedy keď už je neskoro, ale preventívne, rozpracoval novú makro a mikro ekonómiu – nová fiškálna ekon.

Z hľadiska fungovania trh. ekon. má dľa monetaristov význam tzv. dlhodobá Phillipsova krivka, založená na tzv. prirodzenej miere nezamestnanosti, rozvinutá o tzv. inflačné očakávania na strane hosp. subjektov, kt. majú adaptívny charakter.

Každý hosp. subjekt koná racionálne vzhľadom na podmienky, v kt. sa musí rozhodovať. Pre správne rozhodovanie sú potrebné včasné, úplné a pravdivé informácie: ekonomické javy a procesy majú však stochastický charakter s pomerne vysokým % chýb.

R. Lucas – zastáva názor, že odchylka od tzv. prirodzenej miery nezamestnanosti môže nastať práve v dôsledku nesprávnych agregovaných očakávaní na strane pracujúcich.

Teória racionálnych očakávaní tvorila súčasť neokonzervatívnej hosp. politiky R. Reagana.

1. Hypotéza rovnováhy a nerovnováhy v ekonomike ako nový fenomén konca 20. storočia.

Každý účastník trhu, kt. volí takú stratégiu, kt. mu prináša max. úžitok. V reálnom hosp. živote je počet stratégií hosp. subjektov nekonečný, a preto vznikajú náročné konštrukcie, v kt. majú svoje miesto aj tzv. koalície s cieľom dosiahnuť vyššiu cieľovú funkciu, výhodu pre členov koalície – kooperatívna teória hier. Závislosť týchto funkcií na stratégiách sa zapisuje pomocou diferenc. rovníc – teória difer. hier.

Leontiev zisťuje veľkosť medziproduktu a konečnú spotrebu v ich vzájomnej závislosti – podmienkou je lineárna závislosť. Celková výroba každého odvetvia sa vo forme výstupov rozpadá na vlastnú výrobnú spotrebu, kt. predstavuje konečnú spotrebu. Vzájomné závislosti v systéme nár. hosp. sa prejavuje v tom, že každá položka v modeli vystupuje raz ako vstup a raz ako výstup- prechod od uzavretého modelu k otvorenému – dynamickému modelu. Dokázal možnosť narušenia dynam. rovnováhy ekon. systému.

Ďalší predstavitelia – Walras, Pareta, Hicks – za podmienky stability rovnováhy sa dnes považujú preferencie spotrebiteľov či už skryté alebo odhalené a štruktúry techniky výroby.

Rýchly rozvoj matematizácie ekonómie viedol k vzniku a rozpracovaniu ekonometrie. Ide o vednú disciplínu, kt. predstavuje kombináciu ekon., štatist., a matematickej analýzy.

Teória všeob. ekon. rovnováhy nadobúda pochopiteľne nové dimenzie z hľadiska svet. ekonomiky, v kt. sú na jednej strane krajiny hospod. vysoko rozvinuté a na strane druhej málo rozvinuté ekonomiky. V krajinách hospod. vysoko rozvinutých sú nemalé problémy, ako sú stagflácia, vysoká nezamestanosť.

Základom neoklasickej ekonómie bola hypotéza ekon. rovnováhy v podmienkach dok. konkurencie – rovnováha systému na makro i mikro ekon. úrovni. Ekonómovia analyzovali nielen stav rovnováhy systému vôbec, ale aj tendencie, kt. túto rovnováhu narušujú, resp. korigujú v smere dosiahnutia nového, kvalit. vyššieho stupňa rovnováhy systému.

Od 70. rokov po 30. roky nášho stor. – tradičná ekonómia. 30. roky – hosp. kríza – zlyhanie trh. mechanizmu – nová teória št. intervencionalizmu. Oblasťou výskumu sa stal stav nerovnováhy, t.j. jej narušenie a korekčné faktory, ktorými sa má rovnováha systému znova dosiahnuť.

Nerovnováha systému je realitou 20. str., kt. po nástupe Keynesianstva zatlačilo neoklasickú ekon. do pozadia. Dnešní stúpenci Keynesianstva inovujú skôr liberalizmus či konzervatizmus, kt. tvoril základ HP R. Regana, M. Thatcherovej.

V súčasnosti neexistuje akýsi všeob. trh, ale reálne fungujúce trhy sú nielen navzájom prepojené, ale aj ovplyvňované a nerovnováha z jedného sa šíri do druhého a naopak. Na reálnom trhu nie je dokonalá informovanosť a okamžité prispôsobovanie sa cien zmenám správania sa hospod. subjektov. Rovnovážna cena systému je len hypotézou, s kt. pracovala neoklasická ekonómia: výmena v reálnom hospodárstve uskutočňuje v podmienkach nedokonalkej konkurencie a pokles cien zaostáva za poklesom nielen výr. nákladov, ale aj kúpnej sily hospod. subjektov. V reálnom svete trh. ekonomiky je celý rad mikronerovnováh, kt. napokon spôsobia makronerovnováhu.

Teórie nerovnováhy sú dnes heterogénnym komplexom v jednom prúde prevláda analýza kúpyschopného dopytu, iní z monetaristických pozícií požadujú pravidelne zvyšovanie množstva obeživa v ekon. systéme a iní ich úlohu zasa zužujú len na oblasť výmeny. Veď na trh prichádza neustále tok produktov, potrebných síce na uspokojenie potrieb človeka, ale často nerealizovaných v dôsledku nedostatku kúpnej sily. Na fungujúcom trhu vystupujú nielen funkčné väzby, ale aj systémové nerovnováhy, vyvolané nesprávnou alokáciou výr. faktorov do jednotlivých odvetví ekonomiky akko celku. Trh je evidentne miestom, na ktorom sa nerovnováha objavuje v tak očividnej forme, že ju už nemožno zastierať ani peň. rovnováhou. Nedokonalá konkurencia utvára nerovnováhu aj tým, že informácie o trhu sú u ekonomických subjektoch nedokonalé, skreslené, ak vôbec nechýbajú k správne rozhodovaniu sa. Správanie sa hospod. subjektu nie je už určované užitočnosťou statku – výrobku, ale reálne platnou kúpnu silou z úspor, či získaných úverom. V nerovnovážnom stave nie sú využité disponibilné zdroje spoločnosti.

Dnes sa usiluje ekon. veda aj o klasifikáciu nerovnováhy - hovoríme o tzv. hierarchii trhov - peniaze samé o sebe nerovnováhu nevytvárajú, ale ju len umožňujú.

Peniaze však vystupujú v Keynesovskom modeli ako uchovávateľa hodnôt - predstavujú rast bohatstva jednotlivca i celej spoločnosti. Peniaze vo funkcii uchovávateľa hodnôt sú peniazmi, kt. použitie v časovom horizonte nie je vôbec určené - ich použitie môže proces nerovnováhy predĺžiť alebo skrátiť, peniaze sú teda v určitom zmysle prekážkou redukovania vzniknutých nerovnováh.

10. Alternatívne teórie trh. ekonomiky

Alt. soc.ek.nástr.siahajú do obdobia nástupu kap.trhovej ek. Na pozadí revolučných proti feudálnych procesov.

Mnohé vyjadrovali skôr želanie ako objektívnu analýzu podmienok formovania sa systému trhovej ek.Soc. orientované teoret.prístupy mali však vnútornú logiku.

Kapital.trh.ek.rozvíjajúca sa na základe stroj.výroby, =>veľké možnosti rozvoja výrobných síl pre ľudstvo s následným rastom produkt.práce.V teórii D. Ricarda sa objavuje ako kardinálny problém otázka rozdeľovania výsledkov spoloč. výroby, kt. ovplyvňuje rast bohatstva kapit. trh. spoločnosti. Trhová cena práce-mzda kolíše okolo prirodzenej ceny práce, kt. nie je absolútne nemenná, ale závislá od ponuky a dopytu. Narazil na problém - tendencia rozvoja výr. síl a cieľ výroby v urč. soc.-ekon. dimenziách kapit. trh. ekonomiky. Henri de Saint Simon:-názor,že minulosť a prítomnosť ľudstva treba skúmať ako jednotný proces vývoja,preto že z minulosti sa dá usúdiť aj budúcnosť.Do dejín vstúpil ako "fanatik"mximálneho rozvoja výroby produktov kt.mali zabezpečovať najvyšší stupeň blahobytu celej spoločnosti. Považuje sa za kritika kapitalizmu. Fourier:-spájal budúcnosť s nástupom tzv.asociácie tzv. Asociácie-harmónie, kt.odstráni anrchiu výroby spôso-bujúcu hospodárske krízy ,biedu a nezamestnanosť. Jeho známy výrok je-ek.je veda o bohatstve národov, kt.umierajú hladom.Vystupoval s heslom. "sociálna reforma bez revolúcie" Owen:-stál najblyžšie k vznikajúcemu robotníckemu hnutiu,zdôrazňujúc vzdelanie ako faktor premeny spoločnosti. Ako podnikateľ videl,že ani tech.pokrok v továrenských podmienkach nevedie k rastu blahobytu ale skôr biedy.Odmieťa súkromné vlastníctvo ako "ľudské zlo"a zastával systém spoločenského vlastníctva.Bol stúpencom Ricarda z ktorého učenie-antika- pitalistické.Jeho myšlienka že pracujúci je tvorcom vš. bohatstva spoločnosti a že nesprávne vzťahy rozdeľovania vedú spoločnosť do soc.biedy.V jeho názoroch sú počiatky družstevníctva. Simon de Sismondi:-rozpracoval myšlienku maloburžoázneho socializmu.Do centra pozornosti postavil otázku rozdeľovania a zisk označil ako výsledok okrádania pracujúcich,kt.sa znižuje ich kúpna sila.Neobmedzená hosp. sloboda a konk.spôsobujú,že výroba sa nerozvíja pre spotrebu ale plodí krízy.Rozvojom kapitalizmu sa zužuje vnútorný trh a preto sa podniky orientujú na zahraničie. K.Marx a F.Engels:-kritiku kap.trhovej ek.spojili so záujmami pracujúcich ako tvorcov vš.materiálnych statkov. Medzi M.práce patrí aj viacväzkové dielo"Kapitál".Jeho štýl je ostro namierený proti "klasickej ek.". Postavil sa na pozície tzv.pracovnej tórie hodnoty, podľa ktorej jediným hodnotovým faktorom je prac- sila kupovaná na trhu práce vlastníkmi kapitálu. M.analýza je dynamická a objasňuje kritickéfungovanie trh. mechanizmu v podmienkach voľnej konk.Plne akceptoval

pokrokovú úlohu vzniku kapitalizmu, jeho možnosti rozvoja výroby a akumulácie kapitálu, úlohu trhu a peňazí – ich premenu na kapitál. Otvorene poukázal na jeho negatívne stránky, ako je relatívna nadvýroba, hosp. kríza, bieda na strane pracujúcich najmä v období nezamestnanosti. Tieto povrchové javy majú podľa Marxa podstatu vo vzťahu kapitál – práca, exploatácia ľudskej práce, vytvárajúcej nadhodnotu, kt. si po zaplatení mzdy celú prisvojuje vlastník kapitálu. Schumpeter:- ovplyvnený rakúskou školou. Je autorom "Teórie hosp. vývoja" kde tvrdí že budúcnosť patrí socializmu. Vystúpil s tým, že kapitalizmus speje k samolikvidácii, že si postupne rúca "vl. základy" a preto budúcnosť patrí soc. definovanému skôr eticky ako ekonomicky. Nová spoločnosť je podľa neho ešte ďaleko, tj. je nepripravená na danú situáciu.

Heilbroner – predstaviteľ radikálneho krídla amer. teoretikov, kt. otvorene nastoľuje problém budúcnosti terajšieho soc.-ekon. zriadenia, dokazuje, že stimul pre hosp. expanziu na báze zisku naráža stále zreteľnejšie na jemu imanentnú bariéru v rámci trhového mechanizmu. Zaregistroval rast soc. napätia vo vedúcej veľmoci tohto sveta, poukázal na radikalizáciu inteligencie a zdôvodnil nutnosť zmien v organizovaní hosp. rastu, kt. musí opustiť tento fenomén ako mániu trad. spoločnosti.

Etzioni – práva a povinnosti občana modernej spoločnosti musia byť v rovnováhe a nijaká spoločenská vrstva nemá mať privilégiá z titulu bohatstva či rasy.,

11. Súčasná ekonomická teória /Brezínsky/, teória racion. očakávaní

Známy politológ Zb. Brezinski – demokratizáciu socialistickej spoločnosti možno dosiahnuť pozitívnymi polit. reformami, návratom k pluralite polit. strán a parlamentnej demokracie v celom sovietskom impériu. Erózia socializmu ním hlásaná už od 60-tých rokov bola výsledkom analýzy procesov v spoločnosti, kt. sa vzdialila od humanizmu a demokracie, pretrhnuv legálnu kontinuitu vo vývine ľudstva a jeho demokratických tradícií. Hospodársky rozvinuté krajiny sveta musia v dohľadnej dobe – nástupe do 3 tisícročia vyriešiť súčas. dilemu ľudstva nielen z hľadiska svojich problémov, ale vo vzťahu k rozvojovým krajinám ako na to poukázala teória interdipendencie v rámci globálnej ekonómie.

Teória racionálnych očakávaní – stal sa teoretickým východiskom novej klasickej makroekonómie. Vychádza z niektorých teoretických postulátov predkeynesovskej neoklasickej ek. teórie, zároveň sa od nej odlišuje tým najpodstatnejším – jasným makroekonomickým zameraním. Nezakladá svoje makroek. chápanie na agregátnych makroekon. veličinách, ale makroek. prístup chápe ako súhrn činnosti a súhrn výsledkov individ. ekon. subjektov. Úlohou HP je rozpracovať zodpovedajúce parametre správania hosp. subjektov, kt. rozhodnutia závisia aj od ich očakávaní. Hosp. subjekty sa správajú racionálne a cieľavedome pri získavaní a vyhodnocovaní informácií, ako pri ich využívaní. Všetky HS sú racionálne v tom zmysle, že robia všetko, ako najlepšie môžu. Usilujú sa získať a využívať informácie v záujme maxim. svojej užitočnosti. Predstavitelia: J. F. Muth, R. Lucas, T. Sargent, R. Borow, N. Wallace, R. Barro...

12. Od liberalizmu k neoliberalizmu

Renesancia liberalizmu bola výrazom prehlbujúcej sa krízy keynesovstva na prelome 20. str. a nadväzoval na svoje predtým dominantné postavenie v ekon. teórii.

Podstata liberalizmu spočívajúceho na súkromnom vlastníctve výr. prostriedkov a trh. mechanizme má svoje korene vo vzniku trh. ekonomiky.

Liberalizmus sa najviac rozvinul v Nemecku. Medzi liberálmi 20. stor. často nazývanými aj neoliberalmi sú: W. Eucken, W. Röpke, F. von Hayek, L. von Mises, G. Haberler, L. Erhard.

W. Eucken sformuloval učenie o tzv. ideálnych typoch „hosp. systémov“ reálne hospodárstvo sa vyvíja dľa princípov slobody konkurencie, či príkazov zo strany štátu, pričom aproximácia k realite trh. ekonomík ukázala, že v praxi sa realizujú oba princípy v určitých kombináciách. Makroekonomická rovnováha sa môže dosahovať len prostredníctvom pôsobenia trhového mechanizmu: v hospodárstve centálne riadenom, kde neexistuje ekonomický kalkulus, musí centrum regulovať ekonomiku príkazmi. V súčasnom období proti keynesovstvu stoja dva základné typy hospodárskej aktivity spočívajúcej na liberálnych základoch: ide o tzv. sociálne trhové hospodárstvo v SRN, resp. o neokonzervatizmus /reganomiku/ v USA.

Sociálno-trhové hospodárstvo malo do určitej miery nahradiť pojem kapitalizmus, ktorý nezvládol riešenie sociálnych otázok v podmienkach druhej polovice 20. st. Podstatu modelu soc.-trh. hosp. tvoria:

- nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva
- obmedzené funkcie štátu v ekonomike
- ekonomická samostatnosť podnikov
- konkurencia bez vplyvu monopolov
- spoločenská zodpovednosť podnikateľskej sféry za rozvoj ekonomiky
- stabilita peňažného obehu s voľnou tvorbou cien

Liberáli sú si vedomí negatívnych dopadov monopolov na ekonomiku a preto ich aktivitu má sledovať a kontrolovať spoločnosť. Úlohu štátu akceptujú dnes aj liberálni ekonómovia v tom zmysle, že štát má utvárať podmienky pre fungovanie trhových síl, štát má určovať zákl. ekonomické proporcie a tempo hospodárskeho rastu a prihliadať na „spravodlivé“ rozdeľovanie.

Konzervatizmus – V teoretickej rovine liberálne názory rozvíjali najmä predstavitelia tzv. neorakúskej školy: L. von Mises a F. von Hayek, ktorí v USA rozpracúvali „európske“ myšlienky liberalizmu.

- zásahy štátu do ekonomiky sú základom makroekonomiky súčasných trhových ekonomík. V pozadí Misesových názorov sa prejavuje „neviditeľná ruka“ A. Smitha a jeho charakteristika ľudského správania sa, na pozadí minulých skúseností. Odmietal administratívno-byrokratický model hospodárstva, v ktorom vládne iracionalita a nehospodárnosť. F. von Hayek patrí popri M. Friedmannovi k vedúcim osobnostiam liberálnej ekonómie, jeho renomé zvýraznilo dielo: „The Road to Serfdom“.

Makroerovnováhu zapríčiňujú peniaze, resp. ich nadmerná emisia, nepodložená zdravou úverovo-peňažnou politikou štátu. Existujúce sociálno-ekonomické problémy chcel Hayek riešiť tzv. neutrálnymi peniazmi. Hayek bol jedným z najväčších kritikov a odporcov J. M. Keynesa.

Neokonzervatizmus – M. Friedman /tzv. Chicagská škola/ - duchovný otec tzv. neokonzervatizmu /reganomiky/, rozvinutej v 70-tych a 80-tych rokoch v USA.

Pozadím tohto „nového prúdu“ v ekonómii bola kríza keynesovstva pri riešení stagflácie a narastajúcej nezamestnanosti. Štátny rozpočet s rastúcim nevyrovnaným saldóm, relatívne vysoké daňové zaťaženie amerického obyvateľstva, zlé zdravotníctvo a kolstvo a pod. utvárali podmienky pre „obrat“ v teórii i hosp. politike.

Nástup neokonzervatizmu bol umocnený nástupom druhej etapy vedeckotechnickej revolúcie.

Pre neokonzervatívnu HP sú typické tieto črty:

- redukcia št. zásahov do eko.
- redukcia sociálnych programov
- zníženie zahr. sadzieb dôchodkovej politiky
- zrušenie št. garancie minim. miezd a ochrany spotrebiteľov
- postup. zníž. deficitu št. rozpočtu

Stručná char. monetarizmu spočíva v tom, že sa akceptuje význam peňazí a peňažnej politiky v hosp. procesoch. V pozadí sú princípy tzv. kvantitatívnej teórie peňazí, t.j. zvyš. peňazí v obehu ročne cca. o 3-5 % vo vzťahu k rastu HNP. Podľa M. Friedmanna je trhový mechanizmus schopný obnoviť narušenú rovnováhu automaticky. Významná úloha sa pripisuje dopytu po peniazoch, podmieneného: veľkosťou bohatstva a jeho zmien, resp. od rozdelenia bohatstva na tzv. fyzický a ľudský kapitál.

Friedman 1/trh zlyháva, 2/ štát chráni zákazníkov, aby predajcovia sa spojili a určili spoločnú cenu, štát má zasahovať do ekonomiky, nie až vtedy keď už je neskoro, ale preventívne, rozpracoval novú makro a mikro ekonómiu – nová fiškálna ekon.

Z hľadiska fungovania trh. ekon. má dľa monetaristov význam tzv. dlhodobá Phillipsova krivka, založená na tzv. prirodzenej miere nezamestnanosti, rozvinutá o tzv. inflačné očakávania na strane hosp. subjektov, kt. majú adaptívny charakter.

Každý hosp. subjekt koná racionálne vzhľadom na podmienky, v kt. sa musí rozhodovať. Pre správne rozhodovanie sú potrebné včasné, úplné a pravdivé informácie: ekonomické javy a procesy majú však stochastický charakter s pomerne vysokým % chýb.

R. Lucas – zastáva názor, že odchýlka od tzv. prirodzenej miery nezamestnanosti môže nastať práve v dôsledku nesprávnych agregovaných očakávaní na strane pracujúcich.

Teória racionálnych očakávaní tvorila súčasť neokonzervatívnej hosp. politiky R. Reagana.

Neoliberalizmus – nech trh vyrieši čo môže, zvyšok vyriešime my.

12. Výrazné postavy v ek. myslení v 1. ČSR /Engliš/

J. Kaizl – Národné hospodárstvo – prvá učebnica polit. ekonómie na našom území./minister fin./

A. Braf – za jedine správnu metódu polit. ekonómie uznával abstraktnú psch.-subjektívnu metódu, ako nástroj skúmania trh. mechanizmu. Poukazoval na prvok uvedomelej ľudskej činnosti v ekon. aktivite spoločnosti, a preto odmietal objektívne ekon. zákony, práca je len zdrojom užitočnosti...a hodnota závisí na úsudkoch o pomere statku k ľudským potrebám.

F. Čubel – popisuje potreby človeka, kt. majú objekt.- subj. základ, majú trvalý či dočasný charakter, sú všeobecné, či osobitné.

K. Engliš – vplyv rakúskej školy. Predmetom hosp. vedy je taký sociálno- ekon. poriadok, v kt. jednotlivci a národy sa starajú o udržanie a zlepšenie svojho života. Tento poriadok je v hospod. účelový, vychádza z účelového myslenia, t.j. teleologického spôsobu myslenia, v kt. sa javy skúmajú ako niekým chcené, vzhľadom na určitý, vopred určený cieľ. Englišova teória hodnoty – stotožňuje úžit. hodnotu s hodnotou, pričom užitočnosť tkvie v použiteľnosti určitého predmetu na dosiahnutie vopred stanoveného cieľa – stupeň tejto užitočnosti nazýva hodnotou. Charakterizuje cenu ako problém cen. relácií a vzťahy medzi jednotl. cenami vysvetľuje relatívnymi úžitkami jednotl. statkov. Ceny majú podľa neho zabezpečovať rovnováhu medzi výrobou a spotrebou. Bol zástancom nominalistickej teórie peňazí, peniaze považuje za abstraktný statok, umožňujúci výmenu produktov, bez ich vlastnej vnút. hodnoty. Kapitál stotožňuje s výr. prostriedkami. /fixný a obežný/. Predpokladom správneho fungovania rozvinutého, trhového hospodárstva je rovnováha medzi výrobou a spotrebou, kt. sa udržiava cenami na jedn. trhoch. Rozlišuje: a/trh statkov, b/trh kapitálu, c/ trh práce. Hosp. kríza je porušenie hosp. rovnováhy systému, jej korene môžu byť v racionalizácii výroby, nadvýrobe či menovej deflácií. Zastával post ministra aj guvernéra Nár. banky.

Sociálne reformy v I. ČSR popri Englišovi proklamoval najmä J. Macek – Sociálna ekonomika. Skúmal nielen život človeka v trh. spoločnosti, ale hľadal odpoveď na otázku, od čoho sa odvíjajú ľudské činy a inštitúcie ovplyvňujúce celý sociálno-ekon. život spoločnosti. Uspokojovanie ľudských potrieb realizuje podľa zásady hospodárnosti – racionality, ekon. javy sú chcené a závisia od vzťahov medzi účelmi a prostriedkami. Trh. cenu považuje za objektívnu kategóriu. Cenou nazývame to, čo pri dobrovoľnej výmene statkov dáva jedna strana druhej. Kapitál redukoval len na vzťah, kt. vyplýva z veľkostatkárskeho vlastníctva pôdy. Mzda je cena práce, závisí od stavu ponuky dopytu na trhu práce. Úrok je určitá cena za vzdanie sa lividity na strane vlastníka peňazí. Stúpenec humánneho socializmu.

V období 30. rokov sa v ČSR rozvinul známy smer *laboretizmus*, spájajúci myšlienku vedeckej organizácie práce s mravným ponímaním človeka vo výr. procese. / Baťa/ V. Verunáč – zakladateľ a hlav. predstaviteľ laboretizmu. L preferoval podnik. hladisko, v kt. dominovali metódy vedeck. riadenia s cieľom zvýšiť produktivitu ľudskej práce.

J. Loevenstein – považoval hosp. krízu za objektívny jav vyplývajúci z antagonizmu medzi výrobou a spotrebou, výroba sa v dôsledku technického pokroku zvyšuje, spotreba klesá v dôsledku nedostatočného kúpyschopného dopytu, najmä na strane pracujúcich klesá. Podspotrebu navrhuje riešiť formou tzv. verejných prác, financovaných z prostriedkov daní z racionalizácie výroby.

12. Významné postavy ek. myslenia na Slovensku /Štúr, Karvaš, Briška/

L. Štúr – vystupoval za nár. práva Slovákov, za zrušenie poddanstva..., zdôrazňoval nutnosť široko koncipovaného vzdelávania pospolitého ľudu nie ako samoučel, ale ako predpoklad pre ďalší, najmä hosp. rozvoj Slovenska. Základom bohatstva národov je ich práca. Obchod a iné zložité hosp. činnosti si vyžadujú aj vytváranie predpokladov preto, aby i tieto činnosti mohli zastávať aj Slováci tým, že sa na

Slovensku vybudujú priemyselné školy. Negatívny dopad – existujúca forma mýt v Rakúsko – Uhorsku, neúmerne zvyšovala dovoz z Rakúska do Uhorskej časti.

V roku 1848 sa zúčastnil na formulovaní mikulášskych „Žiadostí slov. národa“, kt. zohrali v histórii národnooslobodzovacieho hnutia Slovákov významnú úlohu. Za zdoj akumulácie navrhoval zdanenie šľachty.

Samuel Jurkovič - Spolok gazdovský - prvý úverovým družstvom nielen na Slovensku ale aj v Európe. Úloha - poskytovať pôžičky, ochraňovať roľníkov a remeselníkov pred úžerníckymi úrokmi krčmárov a obchodníkov i pred exekúciami a pomáhať si vlastnými silami z biedy a hosp. zaostalosti. Finančné prostriedky spolku sa skladali z podielového kapitálu, povinných týždenných vkladov a úrokov z pôžičiek.

D. Lichard - vydával kalendáre, knihy a časopisy. Pod vplyvom jeho myšlienok sa začali zakladať úverové družstvá - vzájomné pomocnice alebo pomocné pokladnice.

M. Hodža - ústredným problémom v jeho hosp., social., a politických aktivitách bola otázka agrárnej demokracie a družstevníctva. Roľnícka demokracia ako agrálne hnutie orientovala svoju činnosť na konkrétne požiadavky. Tak ako záujmy robotníkov chránila sociálna demokracia, záujmy roľníctva by mala chrániť roľnícka demokracia. Za najdôležitejšiu soc. a hosp. vrstvu považoval roľníctvo a sedliakov, ale vzdelaných a povznesených na mravnú a vzdelanostnú úroveň svojej doby.

I. Karvaš - guvernér Nár. banky. Významná osobnosť hnutia - regionalizmus - kt. cieľom bolo čo najviac decentralizovať centrálnu byrokrat. štátnu výkonnú moc a pritom zachovať jednotu štátu. Podarilo sa mu ponechať SK. Zlato do Švajčiarska. Žiadal aby platili za drancovanie Slovenska vo voľne vymeniteľnej devízach.

P. Zaťko - obmedzoval ovládanie slov. ekonomiky nemeckým finančným kapitálom, z funkcie tajomníka obchodnej a priemyselnej komory a generálneho tajomníka a podpredsedu Ústredného združenia sloven. priemyslu.

R. Briška - dvoj zväzkové Národné hospodárstvo. Veľkosť hodnoty vyvodzuje z užitočnosti a jej veľkosti je závislá popri výrobných nákladoch aj od ponuky a dopytu. Kapitál stotožnil s výrobnými prostriedkami a jednotlivé dôchodky vyr. faktorov považuje za vec dohody hosp. subjektov.

12. Nositelia nob. ceny so stručnou charakteristikou.

1969 - Tinbergen Ján - vypracovanie dynam. makroek. modelov, teórie ekonómie blahobytu, modelu optimálnej regionál. alokácie investícií.

1970 - Samuelson Paul - problémy ekon. statiky a dynamiky, využitie matem. metód v ekonómii, optimálne programovanie, ekonómia blahobytu.

1971 - Kuznets Simon - empiricky zdôvodnená interpretácia problémov ekon. rastu, kt. sa usiloval vysvetliť ekon. a spoloč. rozvoj.

1973 - Leontief Wassily - rozpracovanie input-output metódy a jej aplikácia na rôzne ekon. problémy. Analýza medziodvetv. vzťahov, ekon. rastu a jeho vplyvu na ŽP.

1974 - von Hayek Friedrich - peň. teória a ekon. cyklus. Príčinou ekon. nerovnováhy sú peniaze, nerovnomernosť zmien cien, disproporcie zmien cien spotrebných a invest. statkov.

- Myrdal Gunnar - teória peňazí a analýza ekon. kolísania, vzáj. vzťahy ekon., spoloč., a inštitucionálnych javov. Problémy medzinár. ekon. vzťahov a otázky vývoja rozvojových krajín. Metodologické otázky ekonómie.
- 1975 - Kantorovič Leonid - Aplikácia matematiky v ekonómii, optimálne programovanie a funkcionál. analýza, optimalizácia alokácie zdrojov, konštrukcia algoritmov pre počítače.
- 1976 - Friedman Milton - teória peňazí a inflácie, nezamestnanosti a ľudského kapitálu. Monetaristická koncepcia trhovej ekonomiky. Významné sú jeho hospod.-polit. koncepcie.
- 1981 - Tobin James - rozvinutie Keynesovej ekon. teórie, zvlášť teórie preferencie likvidity v oblasti teórie portfólia. Vypracovanie makroekon. modelu, kt. je založený na modelovaní operácií fin. a menovej politiky.
- 1982 - Stigler George - Optimálne programovanie a teória cien. Štátne regulovanie ekonomiky. Mikroekonomické základy makroekon. procesov. Fungovanie a štruktúra trhu. Dejiny ekon. teórií.
- 1992 - Becker Gary - Analýza neekonomických javov a ich vplyv na hospod. Teória ľudského kapitálu. Potreba investícií do ľud. kapitálu. Analýza úlohy rodiny, resp. domácností v spoločnosti. Problémy ekon. a sociál. diskrimin. v zamestnaní a v domácnosti.